

Luvlieluspien deklarasjovne

Tjilkeimmie Saemiedigkien pleenumistie

Luvlieluspie mietsken 31 b:n 2005-08-24

Saemiedigkie – saemiej jillemes almetji nannoestimmie åårgane – mah tjåangkanamme jih pleenumem tseegksovvedh 30-31 b.j 2005 Luvlieluspesne

Ussjedibie - maadtoen gaavhtan guktie gåatomeprosessesne sjidteme, daerpies vuesiehtidh man garres jih nåake Haerjedaelesne sjidteme, dan gaavhtan Sveerjen reerenasse åenehks vååjnosne tjoevere barkedh jih guhkies vååjnosne Sveerjen rijhkebiejjie. Guktie dan feerlegs jih garres sjidteme lea Jille Dööpmestovlen nannoestimmien männgan voerhtjen 29 b:n 2004, gåessie Handölsdalen, Mihten, Ruvhten sijhte jih Tåssåsen saemiesijth idtjien pryövoeluhpien åadtjoeh g.g. (guktie gåhtjoe) Gåatomeulmesne Haerjedaelesne, dan männgan gosse soptsestimmie dah saemiesijhti jih laanteutniji gaskoeh tjöodtjesti mååhtedimmie gåatomen bijre jih dah saemiesijht nannoesti ulmiem Europadööpmestovlese sedtedh. Jih dan männgan öovre jijnjh liegkedimmie prosessh hööhkeme jeatjhlähkesne *Sápmisne*, minngemes dööpmeme nannoestin mietsken 8 b.n 2005 ulmesne laanteutnijn jih Tåssåsen saemiesijhten gaskoeh, gusnie laanteutnijeh vitnin;

Jiehtebe vihkeles – åejviegaaltije mannasinie naemhtie sjidteme lea Sveerjen reerenasse jih rijhkebiejjie nåake barkeme eah leah dah sijhtieh laakem jarkoestidh mejtie tjeelin gosse raasisme lij jih dellie eah saemieh maehtieh eatnemem nuhtjedh goh maadtoste dorjeme jih vitnedh sveerjen laanteutniji vuestie;

Daejrebe – saemieh åarjene *Sápmisne*, mejtie gåhtjoejibie åarjelsaemien dajvesne, aarehke sveerjen jih danske/nöörjen kultuvrine åehpies sjidtin. Åarjelsaemieen daajve aarehke åesie sjidti gosse sveerjen danske/nöörjen staatem tseegksovvin;

Daejrebe vielie – gosse daaroen kultuvre lihke bööte dellie dihte nåake saemien ektievyökese sjidti jih dejnie prosessine åarjelsaemien gieie jih tjielte jih dah åarjelsaemien burrieh, reaktam njolkedassh jih kultuvre unnebe sjidti. Saemien vuekien mietie guktie eatnamen nuhtjedh jih saemien daamtsreakta vuelelen bööti dan sveerjen jih danske/nöörjen åssjalommij vöoste guktie eatnamen maelmieh jih reaktah nuhtjedh

Löövlemes åssjalomme daejnie prosessine gosse jeatjah almetji ektesne jieliejn jih jijnjh aejkien staath daam gååhtjoejin "kultuvregåmhpoeh" daaletje jallelistie tjielte öövtiedimmesne jih unnemes eatnemealmetji gaskoeh, aervedibie jaemieh;

Vostemes säjjan daejnie prosessine mejtie gâåhtjoejin "kultuvregåmhpoë" dan gaavhtan saemieh laantem dassin jallh idtjin åadtjoeh daajvine vielie årrodh gusnie reaktam tjaatsan jih eatnamasse aerebi åtneme, reaktam laakijste veeltin;

Vuejnebe dovne Sveerje jih Nöörje aantagassem saemide birreme jih dååkasjehteme jijnjh båajtah saemide dorjeme

Daejrebe Nöörjen bielesne sjiere vuekine politihken jih reaktan mietie dan byjjes aantagassen åvteste måedtie aamhtesh saemide vaalteme.

Vuesehte gaavhtan Nöörje vuesiehtamme

Dihte reakta mah saemieh utnieh saemiej burride, daate seamma goh jeatja reakta laantem nuhtjedh jih dellie dååkasjehteme jáarhke saemiej burrieh åarjelsaemien daajvesne. Seamma tijje sveerjen bielesne reerenasse, rijhkebiejjie jih dööpmostovlh baajeme "kultuvregåmhpoë" jáarkedh;

Vuepteste sjiere Nöörjen reerenasse nånnoestamme vierhtiemaajsoem seamma raajan biejedh gosse dåårodh saemiej jih nöörjen laantenuhtjij gaskoeh. Nöörjen staatefaamohke dovne sjiere vierhtieh vadtemejuktie maehdedh reaktaprosessh maekesedh saemiej burriji jih laanteburriji gaskoeh;

Vuejniëh naemhtemes darjojne ahte internasjovne åårganh jih tjåangkoeh goh Förenta Nationerna, Europeijen Unijovne jih Europaraerie dååkasjehtieh Sveerje veeljeme baajedh kultuvregåmhpojne jáarkedh, daate miste saemiej almetji jih aajne almetjen reaktan vuestie jih maadtoen frijevoeten vuestie;

Nånnoes jeahta naemhtemes boelhkine daerpies fierhtene naasjovnestaate dååkasjehtieh jih eroem vuesehte saemiej almetji reaktam jijtse laantem nuhtjedh jih dan bijre stuvredh guktie eatnememaelmieh jih vierhtieh nuhtjedh saemien tjielten bööremossen vuestie mååhtedimmesne raeffie jiehtegisnie Brömsebroesne jaepien1645, jih voestemes raastatraktatine jaepeste 1751, Lappkodicilline jih almtjireaktine;

Vielie nånnoes jeahta ahte saemiej almetji ij goh naan aejkien dej nuepieh vaeltedh guktie maehdedh burrine veasodh, jih

Aervedibie Sveerjen rijhkebiejjie – Saemiedigkien eektesne – jih guktie nånnoestamme almetjereaktaj, luhpiehtidh saemiej burrieh, saemiej kultuvrem jih gielem vaarjelidh jih skraejriehtidh aaj åarjeldajvesne

Saemiedigkie naemhtie tjielkieh:

1. Sveerje laaken tjirrh tjoevere saemiej reaktah dââhkasjehtedh goh aalkoealmetjh, dovne saemiej histovrien mietie reaktam tjaetsiem jih laantem utnedh jih eatnememaelmide. Daaam dââhkasjehtedh sjiere âarjelsaemien dajvesne, dannasinie desnie sjiere garres âarjelsaemiej burride orreme mijjen ektie koloniale dejpeli;
2. Guktie vaarjelidh, nânnoes darjodh jih bâetije boelvide saarnodh saemiej kultuvren bijre, sjiere dah maadtoen saemiej burrieh goh bâatsoeburrie, gööleme, vijreme jih jeatja eatnemeburrieh, dellie daerpies Sveerje dââhkesjehta jih laakese tjaelie saemieh reaktam âtna histovrijen miete tjaatsan jih laantese jih eatnememaelmide, guktie joe tjeelin 1751. Daate dovne seamma goh naasjovnestaath luhpiehtamme FN:n kânvensjovnesne civile jih reaktaj bijre, sjiere artikele 1 jih 27, FN:n Rasdiskrimineringskonvensjovne nr 169 aalkoe-almetji jih –almetji bijre jijtsestâvroe laantine.
3. Dihte mij almetjireaktosne nânnoestamme reaktam jijtse nânnoestidh dihte dââhkasjehta saemiealmetjh jijtse âadtjoeh nânnoestidh jjitsedh politihken bijre jih skraejriehdijh jijtse eekonomijen, sociale jih kultuvre öövtiedimmien bijre. Saemiealmetjh dovne reaktam âtna jijtse eatnememaelmiej jih vierhtiej bijre reeredh. Ij goh naan aekien saemijste dej nuepieh vaeltedh guktie maehdedh burreste veasodh.
4. Guktie maehdedh saemiej maadtoen goh gööleme-, vijreme- jih gâatomedaajvide vaarjelidh jih öövtiedidh vihkeles dejtie daajvide maehdedh utnedh. Eah goh sveerjen dööpmestovlh maehdijh njolkedassi mietie barkedh gâessie vihtesjidh goh sveerjen vuekien mietie. Daan raaran bâatebe eah saemiej paarth nuepiem utnieh sveerjen laakij mietie reaktam âadtjodh tjaetsan jih eatnamasse, jih dovne skaehdijeh mejtie saemieh nuhtjeme boelvide jaepiej männgan.
5. Saemide tjoeverin daerpies vierhtiej vedtedh juktie nuepiem utnieh tjirkeslaakan barkedh reaktam utnedh tjaatsan jih eatnamasse dööpmestovline.
6. Sveerje tjoevere tjirkeslaakan dââhksjehtedh dah daaletje saemiej reaktaprosessh geajnoem gaavnijeh reaktam jaksedh guktie Sveerje dejpeli dââhkasjehtiej almetjereaktese.

7. Sveerjen reerenasse tjoevere tjirkeslaakan barkedh juktie dah paarth Haerjedaalien ulmesne ektesne geajnoem gaavni gâatoemasse. Reerenasse aaj tjoevere âenehks vååjnosne daerpies beetnehvierhtieh vedtedh aamtesasse. Guktie naemhtie sjidteme Haerjedaalienulmesne lea Sveerje ij sijtht laakem bueriemdidh mejtie dååhkasjehtin tijjesne gosse raasisme lij, dannasinie Sveerje diedtem âtna gâatomem ekspropiereth jis ij maehtieh siemes sjidtedh.
8. Gâessie bâetije laakem tseegjsovvedh saemiej reaktaj bijre dellie saemieh tjoever daam dååhkasjehtedh.
9. Sveerjen reerenasse jih rijkhebiejjie barkoem åadtjoeh dalleghe parlamentarien tjielkemem tseegksovvedh jih vuartasjidh gaajhkh tjomperi bijre daejnie guhkies dåarojne jih dovne goerehtidh jih raeriestidh sjiere geajnoeh guktie daam luejtedh. Gosse naehtemes geajnoeh gaavnieh dellie tjoeverin saemiej reaktah vaarjelidh jih aaj man guhkies guktie maehtieh dovne gåapatjahkh bieliej iedtjh vuartasjidh.
10. Saemiedigkie barkoem vaalta eadtjohke Sveerjen rijkhebiejjine ektesne barkedh jih reerenassine, saemiesijhtij jih laanteutniji lihtseginie guktie buerie jih bâetije geajnoeh gaavnedh gyhtjelassine reaktan bijre jih jeatja geajnoeh vuartasjidh guktie maehtedh ektesne veasodh saemieh jih laanteutnijih.